

NAKON ULASKA PARTIZANA U DUBROVNIK U LISTOPADU 1944.

Partizani pogubili hrvatske antifašiste

Odmah nakon ulaska u Dubrovnik 18. listopada 1944. partizani su uhitili više od 300 osoba, od kojih je do kraja godine pogubljeno njih 104. Bez suđenja je prema nekim podacima strijeljano 78 građana, među kojima i franjevac o. Toma Tomašić. Nijedna dosadašnja hrvatska vlast nije pokazala želje da se zbog toga pokrene sudski proces i da se kazne odgovorni za počinjene zločine.

Prof. dr. Hrvoje Kačić

— Hrvatski velikan o. Toma Tomašić g. 1881. ugledao je ovozemaljsko svjetlo u Dragi Bašćanskoj, dakle u blizini dragulja hrvatskoga kulturnog i povijesnog spomenika Bašćanske ploče. Svoje dječjačko doba provodi u ozračju franjevačkog samostana na Košljunu. Bio je profesor latinskoga i grčkoga jezika u franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Dubrovniku, koja je tada imala pravo javnosti, gdje je uživao velik autoritet i ostavljao dojam općeg štovanja, ali i strogosti izvan školske učionice. Prevladao je opći dojam da je njegova otvorenost i neposrednost zapravo tekovina temperamenta ljudi Hrvatskoga primorja i kvarnerskih otoka. Bio je istaknut i uspješan pobornik suradnje, prijateljstva, sloge i ljubavi između dvaju hrvatskih katoličkih društava »Domagoja« i »Križara«, u kojima je bila okupljena dubrovačka mladež. Potrebno je spomenuti da se djelatnost »Domagoja« odvijala pod okriljem franjevac, čiji je duhovnik bio i o. Gerard Barbir, dok su »Križari« djelovali pod okriljem isusovaca, čiji je duhovnik bio o. Petar Perica. I jedan i drugi su doživjeli martirij nakon dolaska partizana u Dubrovnik g. 1944, s tim da je grobnica o. Gerarda na Boninovu, dok su o. Petar i o. Toma pokopani u grobnicu na Daksi.

Povjerljivi dokument generala Piazzonija

O. Toma Tomašić je svijetli primjer pravednika i mučenika. Njegove patnje započinju dolaskom talijanske vojske u proljeće 1941. u Boki kotorskoj, kada je već u travnju te godine bio lišen slobode. Nakon kratkog boravka u zatvoru o. Toma je neko vrijeme proveo u Varaždinu, kao profesor na franjevačkoj klasičnoj gimnaziji da bi izbjegao ponovno uhićenje od talijanskih fašista. Uskoro se ponovno vraća u Dubrovnik da pomogne svojim bližnjima i stanovništvu toga kraja jer je bio svjestan da je u tom dijelu domovine bilo ugroženo hrvatstvo i katolištvo.

Važni dokazi o djelovanju o. Tome Tomašića i kvalifikacijama koje mu pripisuju fašističke vojne vlasti nedvojbeno su očiti u dokumentu generala Sandra Piazzonija, u svojstvu zapovjednika tzv. Comando VI. Corpo D' Armata pod br. 344 od 27. travnja 1943, koji je upućen zapovjednicima podređenih vojnih odjela u Dubrovniku i Kotoru te zapovjedniku koncentracijskog logora na Prevlaci. Taj dokument sadržava poimeničan popis trinaestorice zatvorenika od kojih su svi bili stanovnici Dubrovnika ili bliže dubrovačke okolice, tj. izdaje se naredba o njihovoj internaciji bez odlaganja u logor na Prevlaci za vrijeme cijelog trajanja rata. Navedena su sljedeća imena: Luko Marčinko, Zdravko Pavlič, Željko Radić, Vinko Sablić, Mato Kunčević, Grgur Ilić, Marko Kujundrić, Petar Milošević, Petar Crnjak, Simo Luk-

šić, Karlo Šifer, Andro Filičić i Lukša Grego. Za zatvorenika Sima Lukšića (a to je rođeni brat još uvijek živućeg brata franjevca Ilara) navedena je naknadno da je on »gorljivi hrvatski nacionalist i pripadnik lokalnih 'ustaških' grupa 'Domagoj' i 'Križari'«, te se dodaje da »aktivnostima tih organizacija dirigira poznati franjevac Tomo Tomašić«. Ta je ocjena prenesena iz tajnoga službenog izvješća »Ufficio Informazioni« od 8. travnja 1943. naslovljenog »Zapovjedništvu VI. vojnog korpusa« na str. 2, točka 10.

Upitna partizanska antifašistička aureola

Koncentracijski logor na Prevlaci prestao je djelovati 30. lipnja 1943. (Carlo Spartaco Capogreco: »Mussolinijevi logori - Internacija civila u fašističkoj Italiji 1940-1943«, Golden marketing, Zagreb, 2006, str. 324), a iz njega je devetnaest hrvatskih državljana (dakle i neki koji nisu bili ranije navedeni u citiranom popisu) bilo internirano u zatvoru na tvrđavi Lovrijenac u Dubrovniku, dok su neki bili deportirani i predani vlastima u Zagrebu. Zatvorenici koji su poimenično navedeni u spomenutoj dokumentu i označeni kao neprijatelji fašističkih vojnih vlasti preživjeli su fašističko uzništvo i doživjeli poraz njihova neprijatelja Benita Mussolinija i kapitulaciju Kraljevine Italije. Međutim, potrebno je javnost upoznati kakvu su sudbinu ta trinaestorica, bez izuzetaka istinskih antifašista, kao i njihov učitelj, prijatelj i zaštitnik o. Tomašić, doživjeli dolaskom partizana u Dubrovnik. Ti se partizani »osloboditelji« neosnovano i pogrešno kite aureolom antifašista, što nedvojbeno proizlazi iz sljedećih činjenica:

Baja o isusovačkim obavještajcima

— Pogubljenje svećenika na Daksi spominje i tadašnji organizacijski tajnik Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju Ante Jurjević Baja u vrlo opširnom izvješću vlastoručno pisanom od 25. listopada 1944, upućenom zapovjedništvu u Splitu, u kojem navodi da su oni »u vremenu od 1941. pa sve do oslobođenja Dubrovnika djelovali u protunarodnom duhu, služeći okupatoru«! Taj je rođeni Splićanin, kasniji narodni heroj, po struci mehaničar, obnašatelj visokih partijskih dužnosti, zastupnik u ondašnjem Saboru SRH i Skupštini SFRJ, zamjenik ministra industrije, direktor splitskog »Brodogradilišta« i dr., u jednome intervjuu ustvrdio kako ne zna tko je odgovoran za poslijeratna pogubljenja uglednih Dubrovčana: »Pripadnici 29. hercegovačke divizije bili su čudna skupina ljudi. Naime, kao što ste vi već i pisali, prilikom oslobođenja Bileće i Trebinja mnogi pripadnici četničkih formacija prešli su na stranu partizana i u tim su postrojbama stigli u Dubrovnik... Ne znam gdje su ubili te ljude. Tek sam od vas čuo da se to moglo dogoditi na Daksi, i to na osnovi pričanja Dubrovčana... Moje je intimno mišljenje da su naši obavještajci živjeli u uvjerenju da je glavna neprijateljska obavještajna služba djelovala među dubrovačkim isusovcima, a to je i bio glavni razlog pogubljenja tolikih svećenika. Ne znam jesu li oni radili za Engleze ili za Gestapo« (»Vjesnik«, 19. prosinca 1992).

● Partizanskim žrtvama na Daksi prvi put je javno odana počast 25. listopada 1990.

- **Baldo Crnjak**, pekar, ubijen je na otoku Daksi 25. listopada 1944. U povjerljivom dokumentu od 8. travnja 1943. Više vojne komande za Sloveniju i Dalmaciju navodi se da je imao neprijateljske stavove prema Italiji, ali da je u propalom režimu bio vrlo aktivan u Mačekovoj Hrvatskoj seljačkoj stranci i da je bio izabran za gradskog vijećnika u izbornoj jedinici Gruž;

Dvadeset šestoga listopada 1944. na mjestima javnog oglašavanja u Dubrovniku bila je objavljena »Presuda u ime naroda Jugoslavije« kojom se obznanjuju imena trideset i šestero ljudi osuđenih na kaznu smrti strijeljanjem i konfiskaciju imovine. Presuda je sadržavala i obrazloženje od devet rečenica. Dakle, devet rečenica za smrtnu kaznu trideset i šestero ljudi, od suda koji nije uopće bio ustrojen niti je postojao! Egzekucije su izvršene na otočiću Daksi u neposrednoj blizini ulaza u luku Gruž.

- **Petar Milošević**, prodavatelj pokućstva, ubijen je na Vranini na otoku Korčuli 21. studenoga 1944;

- **Mato Kunčević**, bankovni činovnik i poznati vaterpolist dubrovačkog »Juga«, ubijen je u Gorskoj kotaru 1944, što je potvrdio i Viktor Hajon, koji je kao pripadnik postrojbi NOV-a sa žaljenjem konstatirao da je kasno saznao kako se

kao zarobljenik na pogubljenje sprovodi Kunčević, jer mu je, vjerojatno, mogao spasiti život;

- **Vinko Sablić**, službenik carinarnice, posljednji je put viđen u maksimirskom logoru krajem svibnja 1945. a postoje podaci da je bio strijeljan na putu Zagreb-Bjelovar;

- **Lukša Grego** i **Simo Lukšić** stradali su i nestali na križnim putovima od Dravograda do juga Srbije;

- **Grgur Ilić** bio je ubijen u svibnju 1945. od granate u izbjegličkoj koloni u blizini Zidanog Mosta u Sloveniji;

- **Luko Marčinko**, **Marko Kujundrić** i **Drago Šifer** završili su u emigraciji od Engleske do Argentine;

- **Željko Radić**, poznati vaterpolist splitskoga »Jadrana«, **Zdravko Pavlič** i **Andro Filičić** ostali su u domovini, s time da su prva dvojica kao ugledni liječnici doživjeli mirovinu u Zagrebu, dok je Filičić nakon dugogodišnje robije ostao živjeti u Dubrovniku.

Od »Labirinta« do otočića Dakse

Slučaju o. Tome Tomašića potrebno je posvetiti malo više prostora jer je o tome sačuvano više svjedočanstava i dokumenata. Njega su 22. listopada 1944. iz franjevačkog samostana odvela dva partizanska vojnika u zatvor »Labirint«, a zatim je sproveden u zatvor u Karmenu. Posljednje dane života proveo je na prvome katu u zatvorskoj ćeliji br. 5. u koju su bila smješteni dvanaestorica zatvorenika, od kojih šestorica svećenika, i to tri franjevca: Barbir, Blažić i Tomašić, jedan isusovac, Perica, te don Mato Kalafatović, župnik u Orašcu, i don Đuro Krečak, župnik u Lapadu. Prema dragocjenom svjedočenju očevica Vinka Filičića nitko od zatvorenika nije bio saslušan ili ispitivan, niti su bili pozivani da izlaze iz ćelije. To proizlazi i iz pisama o. Marijana Blažića koji ih je uspijevao

dostaviti tadašnjem gvardijanu male braće o. Kvirinu Orliću. Nisu bili saslušavani nikakvi svjedoci, niti su bili pribavljeni bilo kakvi dokazi i nikakve sudske radnje nisu bile obavljene ili barem pokrenute.

No, 26. listopada 1944. na mjestima javnog oglašavanja bila je objavljena »Presuda u ime naroda Jugoslavije« kojom se obznanjuju imena trideset i šestero ljudi osuđenih na

kaznu smrti strijeljanjem i konfiskaciju imovine. Presuda je sadržavala i obrazloženje od devet rečenica. Dakle, devet rečenica za smrtnu kaznu trideset i šestero ljudi, od suda koji nije uopće bio ustrojen niti je postojao! Sastavljač toga žalosnog zločinačkog teksta nije uopće znao što znači riječ »padre« pa je, pretpostavivši da je riječ o prezimenu osuđenog isusovca, napisao »Padre Perica Petrov«. Očito je da sastavljač popisa nije bio domaći čovjek ili koji je barem kraće vrijeme živio u Dubrovniku. Egzekucije su izvršene na otočiću Daksi u neposrednoj blizini ulaza u luku Gruž. Zanimljivo je da se ime o. Tomašića ne nalazi na javno izvješenoj presudi, iako je prema očevicima koji su bili prisutni egzekucijama na Daksi, on bio strijeljan skupa s ostalih šestoro imenovanih svećenika.

U posebnom katalogu osuđenih »narodnih neprijatelja«, koji sadržava popis nekoliko stotina imena, na stranici na kojoj se nalazi ime Tome Tomašića pod br. 368. uz oznaku »ustaša« zapisano je da je strijeljan 26. listopada 1944. Znakovito je da spomenuta »presuda« Vojnog suda dubrovačkoga područja donosi podatak da je on zasjedao 14. i 15. studenoga 1944. dakle, tri tjedna nakon što su pogubljenja bila već izvršena. Da nije provedena nikakva procedura, govore i prazne rubrike o Tomašićevu mjestu i datumu rođenja, kao i boravištu.

Dakle, od četrnaest osoba skupa s o. Tomašićem navedenih u talijanskome dokumentu kao dokazanim i opasnim antifašistima, život su od partizana izgubila njih osmorica, a poratne strahote preživjela su šestorica. ■